

Hvilke utfordringer og muligheter har politiet til å forebygge bruk av Anabole Androgene Steroider under dagens regelverk og forutsetninger?

En teoretisk oppgave

av

Anne Krohn Matheson

BACHELOROPPGAVE (OPPG300-O)

Politihøgskolen avd. Oslo

2012

Innhold

Problemstilling:	2
Innledning	2
Nøkkeltemaer og avgrensing	3
Metodekapittel	3
Valg av tema	4
Praksisåret og hospitering ved Antidoping Norge	4
Hoveddel	4
Bakgrunnsinformasjon	4
Doping i et historisk perspektiv	4
Forklaringer for bruk og omfang av AAS.....	4
Lovverket	6
Utfordringene.....	6
Lovendring og muligheter	7
Helse- og samfunnsmessige konsekvenser av bruk	7
Utfordringer.....	7
Fysiologiske og psykologiske forandringer	8
Politiets involvering i eksisterende og potensielle forebyggende tiltak	9
Lokalt.....	9
Regionalt	9
Nasjonalt	10
Politiets ansvar og dilemmaer	11
Politiets muligheter	13
Personorienterte forebyggende tiltak	13
Problemorientert politiarbeid	15
Diskusjon av politiets utfordringer og muligheter til å forebygge AAS	16
Avslutning	17
Bibliografi	18

Problemstilling:

Hvilke utfordringer og muligheter har politiet til å forebygge bruk av Anabole Androgene Steroider under dagens regelverk og forutsetninger?

Innledning

Et ordtak sier *”det er fjærene som gjør fuglen vakker”* (Ordtak, 2001-2011). Filosofen Rousseau skrev følgende sitat på 1700 tallet: *”dess svakere kroppen er, desto mer befaler den. Jo sterkere den er, desto mer adlyder den”* (Rousseau, 2001-2011). Tross at begge disse sitatene er gamle, er de fortsatt gyldige i vårt samfunn. Media har ved gjentatte anledninger fremhevet nettopp kropp, helse og en god holdning til egen selvbeherskelse og prestasjon som en menneskelig suksessfaktor (Dagens Næringsliv, /www.dn.no, 2011). Doping er blitt et dagsaktuelt tema, særlig i mediene og i regjeringen. Dagens Næringsliv har gjentatte ganger hatt omfattende artikler om doping og dagsaktuelle rettssaker (Dagens Næringsliv, www.dn.no, 2011) som i artikkelen *”Dopmarkedet er verre enn narkotikamarkedet”*. Tittelen gjenspeiler det økende engasjementet i samfunnet rundt temaet doping.

Et slikt samfunnsideal, i kombinasjon med en lovmessig toleranse for bruk, besittelse og erverv av doping i Norge har ledet personer til å prøve anabole steroider. Politiet har et lite definert ansvar i forhold til deres strafferettslige og samfunnsmessige forpliktelse til å forebygge bruk av doping. Det finnes mange negative aspekter av bruk og befatning med doping, og utfordringene til politiet er derfor store når mye av befatningen med doping gjøres lovlig. Dette er noe av bakgrunnen for lovendringsforslaget som den norske regjeringen har inne til høring i disse dager, noe som kan gi politiet mulighet til å endre prioritering av arbeidsfeltet. Uavhengig av om regelverket blir endret til et totalforbud eller ikke, har politiet et ansvar i de forhold som er belagt med straff. Politiet har således et ansvar for, og en mulighet til å regulere tilgjengeligheten av doping. Noe som igjen vil kunne ha en langsiktig forebyggende og holdningsskapende effekt. Regelverket og de muligheter og begrensninger det gir, er en sentral del av denne oppgaven.

Opgaven vil omhandle hvilke utfordringer politiet står ovenfor, og hvilke muligheter av forebyggende tiltak som finnes, og som kan trå i kraft på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Personorienterte og lokalorienterte forebyggende tiltak blir drøftet som aktuelle tiltak. Politiets nåværende arbeid og dagens situasjon vil ligge som en bakgrunn for hele drøftelsen. At politiet har flere dilemmaer i forhold til deres håndtering av dopingproblematikken er grunnleggende. Dette være seg i forhold til myndighetenes prioriteringer og retningslinjer, lovverkets begrensninger/muligheter og informasjons- og kunnskapensflyten innad i politiet.

Nøkkeltemaer og avgrensing

Innledningsvis ønsker jeg å avgrense fokuset i oppgaven, samt definere nøkkeltemaene.

Oppgaven er avgrenset til å omhandle politiets utfordringer og muligheter til å forebygge bruk av doping blant mennesker som i stor grad er førstegangs- eller nye brukere. Politiets reaktive arbeid er drøftet for å illustrere forskjellen mellom det strafferettslige og det rent preventive arbeidet, noe som begge kan defineres som forebyggende politiarbeid. Doping innenfor idretten er ikke tillagt noe spesielt fokus, men Antidoping Norge er brukt som kilde da en del av deres arbeid mot doping også innbefatter samfunnet for øvrig. Med doping vil anabole androgene steroider, heretter kalt AAS, bli vektlagt som det preparatet som blir brukt for å illustrere temaene.

Metodekapittel

Oppgaven har jeg valgt å skrive en teoretisk og vitenskapelig oppgave tuftet på eksisterende forskningsbasert kunnskap. Hovedvekten av innholdet er derfor hentet fra det jeg mener er dagsaktuell vitenskapelig forskning på temaet. Det er blitt lagt vekt på å finne teori for å kunne arbeide problemorientert mot problemstillingen. Det er i oppgaven blitt lagt stor vekt på at alt skal være etterprøvbart, og at kravene til saklig- og faglighet skal innfris. Dette være seg kritisk refleksjon til utvalg av pensum og kilder, kildehenvisninger, notoritet i forhold til utgaver og datoer, samt navn på siterte personer i den grad det har latt seg gjøre i forhold til taushetsplikt.

Det er benyttet kvalitativ norsk forskning som hoveddelen av kildene. Det er også brukt mindre kvalitative undersøkelser fra Norge og Sverige som er blitt utarbeidet for spesielle formål. Dette ble tatt med i forbindelse med at Sverige hadde en meget relevant lovendring i 1997 og at Norge leverte et tilsvarende lovendringsforslag til høring i 2011. Litteratur produsert ved forskningsavdelingen på Politihøgskolen i Oslo vil være et utgangspunkt i forhold til litteraturen som er innhentet. Boken "I forkant" (Myhre Lie) vil ha hovedtyngden av pensumet innenfor den forebyggende delen av oppgaven. Det er lite eksisterende litteratur om doping, som ikke angår idrett. Enda mindre av denne litteraturen er forskningsbasert. Da overvekten av den forskningsbaserte litteraturen som ikke direkte angår idrett er produsert ved, eller har tilknytning til forskningsavdelingen ved Politihøgskolen, er det rettet et kritisk blikk til kildene i denne oppgave på bakgrunn av dette. Det er dog et tilfredsstillende spekter av kilder for å belyse problemstillingen, mener jeg.

Utvalget av litteratur ble gjort etter at det var utarbeidet en disposisjon for oppgaven, og ved å bruke søkemonitorer ved Politihøgskolens bibliotek, samt etter samtale og veiledning av forsker Bjørn Barland (Politihøgskolens forskningsavdeling).

Valg av tema

Praksisåret og hospitering ved Antidoping Norge

Under praksisåret på Sunnmøre, arbeidet politistasjonen med en straffesak omhandlende en alvorlig dopingovertrедelser jf. straffeloven §162b 2.ledd. Arbeidet var, etter min mening, å karakterisere som nybrottsarbeid for etaten. Det presiseres at denne informasjonen er taushetsbelagt, men at det har vært en forutsetning for både valg av tema og problemsstilling, samt erverv av kunnskap knyttet til oppgaven. Det var også relevant for valg av litteratur til oppgaven. Høsten 2011 ble det etter forespørsel foretatt en hospitering hos Antidoping Norge. Der ble det gjennomført intervjuer med blant annet daglig leder Anders Solheim, avdelingsleder for toppidrett og utvikling Mads Drange (og flere andre med relevant kompetanse). Det ble fokusert på Antidoping Norge sine arbeidsoppgaver, muligheter og utfordringer og deres samarbeid med politiet.

Hoveddel

Bakgrunnsinformasjon

Doping i et historisk perspektiv

Ordet doping stammer fra Sør-Afrika og var betegnelsen på en drikk ”doop” som skulle stimulere kroppen under langvarig arbeid eller religiøse seremonier. I 1889 kom ordet dope inn i de engelske ordbøkene. Ordet betegnet en blanding av opiat og narkotiske stoffer beregnet til hest. I 1933 ble ordet også innlemmet i engelske sportsleksikon, hvor det betegnet eller beskrev bruk av prestasjonsfremmende stoffer. Doping har siden hatt betydningen ”det å tilføre kroppen prestasjonsfremkallende stoffer”. (Barland, Tangen, & Johannesen, *Muskler, mestring og mening*, 2010). Anabole androgene steroids kan defineres som et syntetisk fremstilte, mannlig kjønnshormon – testosteron. Både kjønnshormonet, og de kunstige alternativene, har både en anabol, vevsoppbyggende og en androgen, maskulinitetsøkende effekt. (Thurelius, Rams, & Toll, 2005 (min oversettelse)).

Forklaringer for bruk og omfang av AAS

I omfangsundersøkelse om bruk av doping skriver Barland og Tangen at motivene for bruk av doping innenfor idretten ofte er enklere å forklare. Den tradisjonelle idrettstilnærmingen baserer seg på prestasjonsforbedring målt i idrettens kvalifiserbare logikk. Videre skrives det at doping utenfor den tradisjonelle idretten må sees på som en del av en kroppskultur (Barland & Tangen, *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner*, 2009). De aller fleste av de som bruker doping har et motivert ønske om en penere kropp, dette selv om det er flere respondenter som bruker eller har

brukt dopingmidler som sier de skammer seg over kroppen sin. (57,7% mot 41,7%) (Barland & Tangen, Kroppspresentasjon og andre prestasjoner, 2009)

Sogn og Fjordane politidistrikt utnevnes blant annet av media for å være det mest kunnskapsrike og opplyste innenfor tverrfaglig antidopingarbeid, bekjempelse og forebygging av doping. Bjarte Hauge fra konfliktrådet har i mange år vært en del av dette samarbeidet, og har gjennom et bredt tverrfaglig samarbeid blant annet med politiet og politihøgskolen arrangert antidopingseminarer. Hauge sier at forklaringene for bruk ofte kan ha enkle begrunnelser slik som ønske om en fin kropp, hvor utgangspunktet kan ha vært dårlig selvtillit, samt lite respekt og oppmerksomhet fra det motsatte kjønn. Det ligger i menneskets natur å være utålmodig og at ting gjerne skulle vært fikset på i går. Vi beveger oss mot en pillekultur hvor det er vanlig å ta snarveier, sier han.

Det handler om å være overkonforme. Kravet til utseende og kravet til en riktig kropp og bestrebelse for å nå disse kravene gjør at grupper eller noen miljøer går for langt i å nå det som defineres som riktig, (Barland, Gymmet; en studie av trening, mat og dop, 1997). Dette kan også sees som identitetsbygging og et slags ”kroppsformingsprosjekt” som skjer i ungdomskulturer. (Barland & Tangen, Kroppspresentasjon og andre prestasjoner, 2009).

At bruk av doping er og blir brukt som et kriminelt verktøy av forskjellig grad er blitt eksemplifisert også gjennom enkeltpersoner, som blant annet i Anders Behring Breivik sitt manifest. Det har også kommet frem i politiavhør og fra mediekanaler at bruk av doping nær sagt har vært en selvfølgelighet innenfor torpedomiljøer, i vekterselskaper og i en viss grad også innad i politietaten. Dette bekreftes av politimann Aksel Rødland fra Sogn og Fjordane politidistrikt, som har vist et stort engasjement for forebyggende arbeid mot doping.

Det er vanskelig å estimere eksakt hvor mange som bruker doping, anabole steroider og andre midler som er prestasjonsfremmende. Det er dog estimert av myndigheten at ca 5% av menn i alderen 18-30 bruker prestasjonsfremmende midler. I idretten er tabuene vedrørende bruk stor i følge sentrale kilder i toppidrettsmiljøet, noe som igjen fører til at færre vurderer å bruke dopingmidler. Her er også rammene klare med et tydelig definert lovverk, og en håndheving av sanksjoner og straffer, samt et eget forbund som holder idrettsutøvere på alle nivåer oppdaterte og informerte, noe som er med på å tydeliggjøre avstanden mellom idrett og doping (Antidoping Norge). Utfordringen til samfunnet er nettopp mangelen på dette. Det er ikke et tydelig lovverk, det er lite eller ingen håndheving av de lovbrudd som er straffesanksjonerte og det finnes lite allmenngyldig informasjon om temaet.

I kulturdepartementets handlingsplan står det at informasjonen om brukets omfang i første rekke fås fra spørreundersøkelser og kontrollvirksomhet (Kulturdepartementet, 1999). I intervjuet med daglig leder i Antidoping Norge, Anders Solheim, fremhevet han at politiet i liten grad bidro med informasjon om verken bruk eller omfang av doping. Han så videre på det som en mulighet politiet hadde å inkludere for eksempel spørsmål vedrørende bruk av dopingmidler i alle etterforskninger knyttet opp til voldshendelser etc. Dette er for å bidra med statistikk som kunne overføres til bekjempelse og forebygging av doping innenfor idretten, men også i samfunnet generelt. Dette med bakgrunn i at det ikke finnes vitenskapelig belegg for noen sammenheng mellom vold og dopingbruk.

Samtidig er det viktig å skille mellom årsak/kausaltitet (at a leder til b) eller ren assosiasjon/korrelasjon (at forekomster av a opptrer samtidig med b). Hvorvidt bruk av AAS kan settes i sammenheng med miljø, voldshendelser, oppvekstvilkår eller sosiale betingelser. (Statens offentlige utredningar, 1996). Det ville med politiets involvering kanskje la seg gjøre å lage sterkere knytninger mellom noen av variablene og bruk av AAS, i følge Solheim.

Lovverket

Utfordringene

I Norge er bruk, besittelse og erverv av dopingmidler ikke lovregulert og dette til tross for den omfattende lovregulering innenfor idretten. Straffeloven §162b sier at den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som anses som dopingmidler straffes for dopingforbrytelse med bøter eller fengsel inntil 2 år (Norges lover, 1992). Lovforarbeidene og notene til loven sier at det er lite som skal til før det foreligger oppbevaring.

I forkant av lovendringen i Sverige var det en debatt om hvorvidt en handling som kun involverte enkeltindividet, kunne bli straffet. Her ble det dratt paralleller til selvmord som ikke er belagt med straff, verken i Norge eller Sverige. På den andre siden er det en diskusjon i forbindelse med eventuelle lovendringer, om bruk av doping også kan innbefatte problemer av samfunnsmessig karakter og i hvilken grad dette kan påvises. At bruk av doping ble regnet som et samfunnsproblem var utslagsgivende for Sveriges lovendring i 1993. Det er også dette som ligger til grunn for lovendringsforslaget som Regjeringen leverte til høring i 2011. Helseminister Anne Grete Strøm-Erichsen sier at doping er et økende samfunnsproblem og at doping nå skal være en del av stortingsmeldingen om rus. (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011)

I 1998 gikk justisdepartementet mot et lovforbud, med støtte av riksadvokaten. Begrunnelsen var at området ikke var tilstrekkelig opplyst og at en lovendring ville gå på bekostning av politiets ressurser for å kunne effektivt håndheve bestemmelse (Kulturdepartementet, 1999). Rødland og flere andre i politiet mener at lovverket gir politidirektoratet anledning for å nedprioritere arbeidsfeltet siden bruk og besittelse er lovlig. Dette har en tendens, mener han, til å også gjelde nedprioritering av dopingmarkedets ulovlige aktiviteter.

Flere kilder innenfor politiet hevder at slik som lovverket er nå, er det utfordrende for politiet å håndheve overtredelsene av straffeloven § 162b. Dette er fordi kunnskapen om hva som *faktisk* er en overtredelse er mangelfull i etaten og at personer som bryter med reglene ofte skjuler sitt misbruk bak det faktum at besittelse av eksempelvis én kur for eget bruk, er lovlig.

Lovendring og muligheter

I Kulturdepartementets handlingsplan fra 1999 gikk kontaktutvalget inn for en rekke forebyggende tiltak for å redusere bruk doping i Norge. Det ble på nytt fremmet forslag om en lovendring (punkt 7.6), og at det gjennom myndighetenes og lovverkets standpunkt mot doping tydeligere kunne markere samfunnets standpunkt og avstand. I forslaget skrives det at det bør foretas en utredning i den hensikt å utvide straffelovens § 162 b til også å omfatte erverv og besittelse av dopingmidler, samt tilsvarende for bruk (Kulturdepartementet, 1999). Rødland mener at det også burde arbeides for en holdningsendring for å stoppe bruk av anabole steroider blant politifolk.

Det er imidlertid få endringer som har skjedd etter denne oppfordringen til å utrede behovet for en lovendring, før et taktomslag hos Regjeringen førte til et lovendringsforslag. Forslaget innbefatter en endring i straffelovens § 162 b, og vil i praksis si at all bruk, besittelse og erverv av doping vil bli forbudt.

På samme tid beveger samfunnet seg også mot en strammere linje innenfor antidopingarbeid. En lovendring vil få store konsekvenser for hvordan politiet kan drive sitt forebyggede arbeid i både strafferettslig forstand, men også informasjons- og holdningsmessig.

Helse- og samfunnsmessige konsekvenser av bruk

Utfordringer

Det er en kjent utfordring for de som arbeider med forskningsresultater at årsakssammenhengen mellom for eksempelvis bruk av AAS og ringvirkningene bruken fører med seg er vanskelig å sette i konkret sammenheng. Det vil si at det blant annet kan være vanskelig å årsaksforklare vold eller

aggressivitet med bruk av AAS, da det kan være mange andre forklaringer på at aggressiv oppførsel har oppstått og at disse ikke kan utelukkes. Av temaene som går igjen uten at konkrete svar kan bli gitt, er hvorvidt en person kan være mer disponert til å få psykiske skader eller voldelig adferd enn andre. Det kan ha istedenfor ha bakgrunn i eksempelvis arv, traumer eller sosiale aspekter som oppvekstvilkår. Det ville bli stilt store etiske spørsmål dersom det gis AAS til testpersoner for å forske på årsakssammenhenger mellom økt aggressivitet, voldelige tendenser eller psykiske problemer og problematferd. Dette gjør at politiet blir satt i et dilemma.

På den ene siden er det store vanskeligheter med å komme til enighet om at bruk av AAS fører til eksempelvis økt kriminalitet og voldsbruk selv om mange involverte parter som Antidoping Norge hevder det. Enkelte studier har imidlertid påvist en slik sammenheng. Det er av denne grunnen mer effektivt å forebygge kriminelle forhold hvor skadefølgen eller skadepotensialet er påvist, slik som ved narkotika.

På den andre siden er det nå aktører som Sogn og Fjordane politidistrikt, Anti-doping Norge og Helse og Omsorgsdepartementet som antyder at det offentlige må ta et betydelig større ansvar for problemene knyttet til bruk og produksjon av AAS. Et ansvar for forebygging av både bruk og tilgang, og at dette må skje før problemet blir et enda større samfunnsproblem enn det allerede er.

Det er ikke vitenskapelig bevist at det finnes noen sammenheng mellom bruk av AAS og økt voldsbruk. Men det har i enkelte undersøkelser blitt påvist et forhøyet aggressivitetsnivå hos testgrupper som har brukt AAS. Det har også blitt anslått at det ikke er uvanlig at depresjons- og selvmordstanker kan forekomme i etterkant av kurer med AAS. (Statens offentlige utredninger, 1996). Rødland i Sogn og Fjordane mener at det er en klar tendens mellom personer som bruker doping og deres tilknytning til det kriminelle miljøet. Samtidig ser han dilemmaet politiet har i forhold til å kunne påvise dette. Forebygging av doping er derfor et problemområde som krever at det offentlige graver dypere inn i materien for å klare å se hvor omfattende problemet faktisk er. For politiet og de andre aktørene politiet bør samarbeide med, kan det å være viktig å være bevisst kjennetegnene ved bruk, stoffet, miljøene, samt de strafferettslige forholdene som tolkningen av lovverket.

Fysiologiske og psykologiske forandringer

Gjennom bruk av AAS vil inntaket av vann til muskelen bli forhøyet. Stresshormoner og proteinsyntesen i kroppen blir påvirket og muskelmassen økes. Av bieffekter av bruk oppgis blant annet infertilitet, hjerte- og karsykdommer og levertumor (Statens offentlige utredninger, 1996). I følge Antidoping Norge kan AAS gi sterk selvsentrering, og en følelse av å klare alt, at de er best i

verden og uovervinnelige. Verden dreier seg om dem, deres prestasjoner og utseende. Videre kan mange få aggressiv adferd og store humørsvingninger.

Til tross for at det finnes informasjon om de negative effektene av doping, skriver Barland at det ikke nødvendigvis formidles til de som er i startfasen av dopingbruken og slik sett i faresonen av også de aktuelle bivirkningene. Kunnskapen som brukere skaffer seg, blir også anvendt relativt selektivt i forhold til å vurdere risiko rundt bruk. Det handler om å veie mulige ulemper mot mulig gevinst. (Barland, Tangen, & Johannesen, Muskler, mestring og mening, 2010).

Politiets involvering i eksisterende og potensielle forebyggende tiltak

Lokalt

Det finnes, i følge nasjonale prioriteringsplaner for politiet, ingen krav om å forebygge bruk av dopingmidler og AAS. Selv om innførselsordlyden i straffeloven §162b tilsier at overtredelse skal etterforskes av politiet, er det i følge kilder i tollvesenet flertallet av saker om innførsel som tollvesenet oversender til lokalt politi som blir henlagt (Gjerner & Madsen, 2011).

Bjarte Hauge i konfliktrådet mener at noe av det viktigste politiet må gjøre i sitt forebyggende arbeid er å håndheve overtredelsene av den eksisterende dopinglovgivningen. Det vil si at det er straffbart å besitte mer en én kur, som nevnt over, men det er derimot liten eller ingen praksis for at dette skal gjøres i distriktene. Dette i kombinasjon med et holdningsskapende forebyggende arbeid med besøk på skoler, bekymringssamtaler med ungdom og informasjon til foreldre med videre vil gjøre ungdom mer bevisste på hvilke valg de foretar seg når de involverer seg med noen form for dopingbruk.

Regionalt

Regionalt nivå vil i denne oppgaven tilsvare inndeling av Norge i politidistrikt. Det finnes ingen instruks og prioriteringer for distriktene hva gjelder overtredelser av straffelovens §162 b, og instruks for forebyggende politiarbeid mot overtredelser og eller misbruk av doping.

Fra kilder ved Oslo politistasjon, samt flere andre politidistrikt er det kjent at det finnes lite og svært begrenset informasjon om temaet blant ansatte. Både hva som er en overtredelse av dopinglovgivningen, samt hva som er å definere som misbruk og hvordan dette gjenkjennes. AAS sees på som en "ikke politisak" og et vanskelig arbeidsfelt fordi deler av bruken er lovlig. Arbeidet blir derfor anstrengende fordi den juridiske inngangen for å starte etterforskning er mer komplisert i motsetning til eksempelvis narkotikasaker.

Bjarte Hauge fra konfliktrådet i Sogn og Fjordane mener det er stor variasjon fra distrikt til distrikt i forhold til arbeidet politiet gjør mot doping. Dette gjelder både det strafferettslige og det forebyggende. Av tiltakene som blir fremhevet som vesentlige for at politiet kan forebygge bruk av doping og AAS nevner Hauge at dialogen med utelivet, treningsbransjen, samt skolene er viktige. Bekymringssamtaler hvor Barnevernet er involvert vil også føre til en bevissthet om problematikken ovenfor foreldre. Videre sier han at informasjon til ungdom, skoler og foreldre bør inkluderes som en del av dopingforebyggingen, i tillegg til at det blir gitt utstrakt informasjon om bivirkninger og lovverket mot personer som står i faresonen for å bli rekruttert inn i et treningsmiljø der doping blir brukt. Et tverrfaglig samarbeid mellom politi, helse og konfliktrådet med flere har arrangert seks antidopingseminarer i løpet av de siste 10 årene i Sogn og Fjordane. Hauge mener at dette har vært med på å øke bevisstheten i distriktet, samt ansvarliggjøre de involvertes rolle i forebyggingen.

Nasjonalt

På nasjonalt nivå er det flere aktører som er involvert i antidopingarbeid både i og utenfor idretten. Antidoping Norge og Helsevesenet er de to som bemerker seg med en nasjonal handlingsplan for antidopingarbeid. Hormonlaboratoriet ved Aker sykehus er av aktørene som er mest aktiv både med kunnskap om, samt bistand i dopingsaker som politiet arbeider med. De samarbeider både med idrettens forebyggende arbeid, og politiet i etterforsknings- og påtalesammenheng. Videre er Norges Idrettshøgskole også aktive innen forebygging og informasjonsdeling.

På politiets side har ikke føringene fra justisdepartementet gitt adgang for et tverrfaglig samarbeid. I handlingsplanen Anti-dopingarbeid i Norge fra 1999 står det at ”justisdepartementet har gjennom sin overordnede styring av politiet ikke oppfordret til å konsentrere forebyggende arbeid om dopingproblematikken spesielt”. Videre står det at informasjon om doping i all hovedsak har tilkommet politiet i forbindelse med kontaktmøter for narkotikasambandstjeneste og at det har vært avhengig av den enkelte tjenestemann sin oppfatning av problemet.

Antidoping Norge tok initiativ til å etablere et nasjonalt nettverk for antidopingarbeid, med hensikt å etablere et samordnet tiltak. Her skal andre offentlige etater som i sitt daglige virke kommer i kontakt med dopingbelastede miljøer involveres. (Antidoping Norge, sammen for en ren idrett, 2006). Politiet er blitt en del av nettverket i stadig større grad. Status på politiets deltakelse er at det avholdes fire årlige møter hvor Politidirektoratet og seksjon for dopinganalyse ved Kripos er tilstede. Nylig har Kripos ved operativ etterretning også tatt del i dette samarbeidet, ifølge Antidoping Norge. Samarbeidet gir store muligheter for å kunne dele informasjon, samordne

strategier for forebygging og bidra til å samarbeide om felles mål om bekjempelse, forebygging, dokumentasjon eller lignende.

Dopingtelefonen er også et nasjonalt tiltak, en informasjonstjeneste hvor målgruppen er unge som vurderer, har forsøkt eller bruker dop, samt foreldre eller andre som er implisert.

Det er videre en del prosjekter som viser politiets involvering i forebyggende arbeid gjennom kunnskapsformidling. Forskningsprosjektet *dopin, g et samfunnsproblem* ble finansiert som et samarbeid mellom Barne- og likestillingsdepartementet, justisdepartementet, forsvarsdepartementet, kultur- og kirkedepartementet, kunnskapsdepartementet og helse- og omsorgsdepartementet. Politihøgskolen bidro også med prosjektmidler, samt med det faglige ansvaret.

Politiets ansvar og dilemmaer

Middelmann fant ut at bruk av AAS var assosiert med risikoparametere som alkoholpåvirket kjøring, bæring av våpen, bytte av seksualpartnere, skader etter slagsmål med medisinsk oppfølging, kjønnssykdommer og selvmordsforsøk. Scott (1996) konkluderte med at ungdom som bruker AAS hadde høyere sannsynlighet for å bruke alkohol, tobakk og andre stoffer med marihuana, kokain, slankepiller, amfetamin og smertestillende. Denne studiene konkluderte også med at brukere av AAS oftere var involvert i voldsbruk. (Barland & Tangen, Kroppspresentasjon og andre prestasjoner, 2009). Det vil si at disse studiene også definerer at politiet har et ansvar og oppgave i mange av disse sakene omhandlende lovbrudd, samt at forebygging av AAS av den grunn også kan føre til forebygging av overtredelser som slagsmål eller promillekjøring. Forebygging av doping kan derfor i følge disse studiene også muliggjøre forebygging av kriminelle handlinger som allerede er høyt prioritert i politiets arbeid.

Til tross for at det, i enkelte studier, er blitt påvist en slik sammenheng mellom blant annet vold og AAS, mener mange at problemområdet ”bruk av doping” bør tilhøre helsevesenet. Dette mener jeg er fordi det er lettere å påvise de medisinske bieffektene av bruk av AAS enn de samfunnsmessige problemene bruken medfører. Det vil si at det er enklere å skyve problemet over på helsevesenet hvor det åpenbart kan påvises et ansvar. Dette vil således være å karakterisere som brannslukking. Og vil ikke forebygge at personer begynner med doping, hvordan de får tilgang eller holdningene ellers i samfunnet. Det er da en utfordring å hindre at ansvaret blir skjøvet fra etat til etat, hvor i dette tilfelle helsevesenet kun kan gjøre noe med en liten brøkdel av problemet. Med det blir de samfunnsmessige aspektene ved forebygging av doping ”glemt” og politiet har en begrunnelse for hvorfor de ikke kan prioritere arbeidet.

Derimot kan nasjonale nettverk slik som Antidoping Norge har initiert, bidra til å unngå ansvarsfraskrivelser eller neglisjering av å se problemet som helhet. Et samarbeid hvor alle involverte aktører bidrar og fordeler ansvar gir mulighet til å arbeide mot felles mål, og/eller at man kan bidra i/høste av hverandres arbeid.

Rettslig har politiet ansvar for håndhevelsen av ulovlig innbefatning av doping i henhold til straffelovens §162b slik som det er drøftet under tema lovverket. Samfunnsansvaret til politiet er vanskeligere å definere, og avgjøres på et politisk nivå, og ikke nødvendigvis av etaten selv. Myndighetens prioritering av politiets samfunnsansvar og ”problemeierskap” vil også gjenspeile seg i hvor hardt lovverket som nevnt over, skal håndheves og brukes. Tollvesenet antyder at tallene som viser politiets anmeldelser i Norge mot tollvesenets økning i beslag gjenspeiler et misforhold. Det vil si at i forhold til økningen i antatt innførsel av dopingmidler blir bare en liten del av dette anmeldt selv om dette ligger under politiets klare ansvarsområde. Videre er det påvist at bruk av AAS kan ha svært negative fysiske og psykologiske bivirkninger (Norsk legemiddelhåndbok). Selv om dette problemområdet ligger dels under helsemyndighetenes ansvar, har politiet et samfunnsansvar av preventiv karakter til å fjerne stoffet fra allmennheten. Under dette ligger derfor ansvaret til å minske tilgjengeligheten av eksempelvis AAS. Dette ansvaret politiet har vil være gyldig uavhengig om regelverket blir endret eller ikke, da distribusjon og produksjon av AAS uansett er ulovlig.

I følge kilder i politiet i Oslo er Norge et foregangsland for både produksjon, salg, bruk og eksport av dopingmidler. Herunder finnes AAS, samt andre dopingmidler som også blandes for å oppnå spesifikke effekter. Det finnes likevel lite eller ingen rettspraksis på saker av karakter §162b, 2. ledd (alvorlig dopingforbrytelser) i Norge i dag og ansvarshavere innen politiet sier det er primært tollvesenet som fjerner midlene fra det åpne markedet. Det er i dag ingen retningslinjer for hvilke saker som skal oversendes til Kripos. Dette har i følge politiet i Oslo ført til at 100 000 milligram saker er blitt værende i det lokale distriktet. Med en snittpris på 1000 kroner per ampulle kan dette dreie seg om dopingmidler på 10 millioner kroner.

Det er som nevnt tidligere store forskjeller mellom regelverket i Norge og Sverige, noe som gjenspeiles i mange deler av politiarbeidet. Forskjellen av politiets kompetanse til å arbeide med doping er en av dem. I den svenske politiutdanningen er doping et eget tema både i de juridiske fagene, de fysiske, samt i forbindelse med ordenspolitiarbeidet (Statens offentlige utredningar, 1996). I følge fagplanen til Politihøgskolen i Norge er det ingen deler av utdanningen som innebefatter de problemområdene som vedrører doping. Dette inkluderer også dopingbruken som er

lovregulert og som skal håndheves. Det er viktig å sammenligne seg med Sverige når det gjelder blant annet politiske forklaringer og tiltak, fordi det er av stor sannsynlighet at Norge vil gå i Sveriges fotspor hva gjelder forebygging av AAS. Det er en stor utfordring, men også en mulighet å kunne bruke og nyttiggjøre seg av Sveriges kompetanse på dette feltet, samt ta lærdom av den veien de har tatt mot å forby og forebygge doping.

Kripos gikk åpent ut i Dagens Næringsliv 31.10.11 med deres "ikke-prioritert" holdning til bekjempelse av ulovlig dopingkriminalitet. Her sa politiinspektør Gordon Pettersen, sjef for etterretning i Kripos, at det ikke foreligger noen overordnet strategi for dette arbeidet og at de må forholde seg til Politidirektoratets handlingsplaner. Samtidig mener han at det er en sammenheng mellom organisert kriminalitet og innførsel av anabole steroider. Dette er i tillegg til at blant annet seksjon for organisert kriminalitet i Oslo, samt (enkeltindivider som politimann) Askel Rødland i Sogn og Fjordane politidistrikt har påpekt et økende behov for både forebyggende arbeid mot bruk av doping. Forebygging som består av både et proaktivt og reaktivt politiarbeid mot innførsel, produksjon, samt informasjonsutdeling og samarbeid mellom flere involverte etater som jobber for rusfri ungdom. Det er en klar forutsetning mener han, at det blir et prioritert arbeidsområde for politiet. Dette er en av de største utfordringene i forhold til å forebygge at blant annet unge prøver og feiler.

Samtidig har politiet avdekket store produsenter, samt at tollmyndighetene mener at økningen i beslag indikerer en klar økning i dopingmisbruk (Barland & Tangen, Kroppspresentasjon og andre prestasjoner, 2009). Dette til tross, har det ikke foreløpig ført til noen endring av ressursprioriteringene i politiet.

Politiets muligheter

Personorienterte forebyggende tiltak

I strategiplan for forebyggende politiarbeid defineres personorientert politiarbeid ved at dette innebærer et fokus rettet både mot samfunnsmessige, miljøbaserte og individbaserte årsaker til kriminalitet. Målet kan være å påvirke den potensielle gjerningspersonens holdninger slik at risikoen for utvikling av antisosial og kriminell atferd minskes. Det kan også være å påvirke de samfunnsmessige forhold som fremmer kriminalitet. (Politidirektoratet, 2002)

Personorientert forebygging er svært aktivt brukt i forbindelse med forebygging av andre rusrelaterte problemer blant unge og eldre. Det vises gjennom bekymringssamtaler, oppfølging av foreldre, skole og miljø, samt avtaler slik som urinprøvekontrakt. Rødland mener at mye av arbeidet

som er gjort for unge i narkotikaovertrædelser er arbeidsmetoder som er overførbare til overtrædelser med doping. Det er derfor store muligheter til å nyttiggjøre seg av de samme arbeidsverktøyene både under dagens regelverk og ved en eventuell lovendring.

Det er innenfor de eksisterende rammene for forebygging av narkotika det også vil være ressurseffektivt å forebygge bruk av AAS, mener kilder i politiet som driver med forebyggende arbeid. Det er dog nødvendig å knytte et tettere samarbeid med treningsbransjen og øke forståelsen av hvordan ungdommer blir dratt inn i et miljø som bruker AAS både lovlig og ulovlig i forkant av at dette arbeidet kan starte. Det er også viktig at den generelle kunnskapen om doping, hva som er ulovlig og skadelig blir allmenn kjent. Dette for å kunne håndheve overtrædelsene av lovverket og kunne bidra med god informasjon på individnivå slik at ungdom og deres omgangskrets blir ivaretatt og at negative spiraler av adferd kan endres.

Det vil ligge i politiets ansvar å avdekke og analysere ungdomsmiljø som begår eller er i risikozonen for å begå kriminalitet, samt å identifisere risikoungdom, kunne henvise til rette hjelpeinstanser, samt drive oppsøkende og relasjonsbyggende virksomhet. (Kilde: pensum PHS B3, ppt. personorientert forebygging). Mulighetene her er store, både med tanke på straffesaksarbeid, informasjonsinnhenting og etterretningsinformasjon, men også å utnytte eksisterende forebyggende tiltak. Dette kan være samarbeid med kommunen, barnevern eller etablering av tverrfaglige team for å øke forståelse av problemet. Det vil da være mulig å arbeide på alle nivåer (skole, familie, rettslig) rundt en person, og at dette samarbeidet kan skje uten hinder av taushetsplikt, ulike arbeidsmetoder og lignende.

En av de største utfordringene politiet har i sitt forebyggende arbeid mener Rødland, er den manglende kunnskapen om doping og AAS. Kunnskap til å kjenne igjen symptomer på bruk og misbruk hos individer, håndtere det strafferettslige, samt å vite hva en overtrædelse er. Videre er det viktig å vite hvilke forebyggende verktøy som kan brukes i dopingsaker, både de med strafferettslige konsekvenser og de som anses som negative for samfunnet.

Politiet har også en mulighet til å utnytte lovverket ytterligere. Bekymringsmelding kan brukes når politiet har fått kjennskap til forhold rundt barn, unge og/eller familier som er bekymret. (Myhre Lie, 2011). Bevisbyrden er derfor lav for at politiet kan informere barnevernet om uønsket adferd. En familie som ble intervjuet i forbindelse med denne oppgaven fortalte at de trodde sønnen bedrev sunn og helsefremmende trening som ga gode resultater. De ble først, da de selv mener det var for

sent, klar over at sønnen misbrukte AAS. Godt etablerte rutiner for informasjonsutveksling kan være avgjørende for å unngå slike tilfeller.

Problemorientert politiarbeid

Som nevnt kreves det økt forståelse om dopingmiljøet før et sett av verktøy kan påføres problemområdet. Her kreves en analyse av blant annet av hvem brukerne er, hvem som står i faren for å bli dratt inn i de negative miljøene, hvorfor personer begynner å bruke AAS og hva bruk av AAS kan føre med seg av bieffekter på person og miljø. Denne informasjonen er noe politidistriktet må ha kjennskap til, mener jeg.

For å systematisere dette kan et POP-prosjekt (problemorientert politiarbeid) brukes. Dette defineres som en arbeidsmåte hvor politivirksomheten baseres på en systematisk bruk av ulike informasjonskilder (kartlegging) for å kunne gripe inn i mønstre ved kriminalitet, (sisert fra Torstensson, Wikstrøm 1995:64). Problemanalysen bygger på fire faser, identifisering av problemer, kartlegging og analyse, utarbeidelse og gjennomføring av tiltak og evaluering. Målet med analysen er å finne mekanismen og deretter fjerne og manipulere årsakene til problemene (Myhre Lie, 2011).

Ved å benytte en problemorientert tilnærming, vil fokuset i større grad rettes mot årsakene til kriminaliteten framfor å behandle symptomer. Politiet har tidligere fått kritikk for et dårlig samspill med publikum og andre offentlige etater som har et medansvar. POP muliggjør og krever et slikt samspill, og bevisstgjør alle involverte parter i et slikt samarbeid for å bedre et problemområde. (Politidirektoratet, 2002). I boken "I forkant" står det at målet er å definere arbeidsoppgaver til de respektive ansvarshavere, og å skreddersy responsen. (Myhre Lie, 2011). Det er i utgangspunktet politiet som velger ut problemområder, og det vil således være naturlig å velge ut problemområder av kategorien ulovlige handlinger slik som overtredelser av straffeloven §162b. Samtidig er POP-prosjektet tidligere også blitt brukt for å forebygge uønskede handlinger som ikke nødvendigvis er ulovlige, eller å forebygge aktivitet som kan lede til kriminelle handlinger. Således er det mulig å bruke et POP-prosjekt både i forbindelse med forebygging av straffesaker etter §162b og i forbindelse med forebygging av uønsket, men lovlig bruk og besittelse.

En utfordring med POP-prosjektene krever engasjement og forankring hos ledelsen. Her må politiet og justissektoren først definere bruk, besittelse, produksjon og erverv av dopingmidler som et problemområde, for deretter å bevilge ressurser for å forbedre dette. Det er i følge politiet selv i sluttrapporten på Operasjon Gullfugl nødvendig å få fokus på dopingproblematikken fra sentralt hold.

Diskusjon av politiets utfordringer og muligheter til å forebygge AAS

I artikkelen ”utfordringer innenfor antidopingforskningen” skriver Barland om en del perspektiver av dopingbruk innenfor idretten som jeg også mener er overførbare til samfunnet for øvrig. Forklaringene for hvorfor bekjempelsen av doping innenfor idretten er vanskelig å effektivisere er dels politiske, økonomiske og kulturelle, skriver han. Og at det er klart at det er en stor avstand mellom de ulike systemene som er involvert i dopingproblematikken slik som internasjonale beslutningsorgan til nasjonale eller lokale organer (Barland, Utfordringer innenfor antidopingforskningen). Dette er overførbart til antidopingarbeid i samfunnet for øvrig, mener jeg, fordi den lokale forskjellen i arbeidet, kunnskapen og prioriteringene er enorme. Det er også en stor forskjell mellom verdipreferanser som er i en gruppe, til de formelle normene og reglene som finnes i samfunnet ellers, noe som Barland drøfter videre. På samme tid beviser dette også at potensialet og muligheten for handlingsrom er store. Det kommer derfor mye an på hvordan man utnytter de mulighetene som finnes til å bedrive forebyggende arbeid innenfor dagens regelverk og forutsetninger. Sogn og Fjordane politidistrikt er et eksempel på dette, hvor de har tatt et eget initiativ til å se på forebyggende doping tiltak med et nyansert blikk i motsetning til samfunnet ellers.

Politiet vil kunne påvirke både med å regulere tilgangen til eksempelvis AAS, men også gjennom å påvirke brukere og deres miljø gjennom forebyggende arbeid som bekymringsamtaler eller dialog mot skole/foreldre. Ved å regulere tilgang kan det være aktuelt å ta i bruk tradisjonelle metoder slik som informantbehandling, etterforskning av rus/AAS-overtredelser i og utenfor idretten, samt hyppigere bruk av ransaking, beslag, analyse av beslag, urin-og blodprøver. Disse metodene vil kunne ha en synergieffekt til det forebyggende holdningsarbeidet. Med dette mener jeg at arbeid med straffesaker også vil være med på å endre holdninger, og vise versa. Begge vil kunne kategoriseres som forebyggende dopingtiltak. Både i forhold til å skape og endre verdipreferanser gjennom holdningsskapende arbeid, men også å håndheve og kaste lys over de eksisterende normene og reglene som finnes innenfor dopingreguleringen.

En endret målsetting, eller ønske om endring må være utgangspunkt for forebygging av AAS med overnevnte virkemidler. Et POP-prosjekt, som tidligere drøftet, kan bidra med å heve involveringen og løfte kunnskapen om temaet, enten prosjektet gjennomføres på lokalt nivå eller i en større sammenheng. Før et slikt arbeid kan starte må en solid kunnskapsplattform ligge til grunn. Det kjente sitatet ”at hadde bare politiet visst, hva politiet vet” gjør seg her gyldig. Første steg i retning av en kunnskapsplattform, bør være et nasjonalt kunnskapsløft vedrørende dopingkriminalitet. Deretter bør fokuset settes mot kunnskapsformidling, samarbeid og utveksling.

Avslutning

Det har i denne oppgaven blitt sett på hvilke utfordringene og mulighetene politiet har til å forebygge bruk av anabole androgene steroider. Dette er blitt satt i sammenheng med forebyggingen av doping for øvrig, samt sammenlignet opp mot dopingproblematikken i idretten. Doping og AAS er et svært dagsaktuelt tema. Den siste tiden har det vært økt omtale i media, stigende beslags tall hos Tollvesenet og flere større saker hos politiet. Samtidig melder helsevesenet og foreldre i fra om problemene unge får av bruk og misbruk av doping. De negative konsekvensene av bruk og misbruk, både for enkelt individet og for samfunnet er tatt med i oppgaven for å illustrere politiets ansvar og rolle. I dagens doping lovgivning er bruk, erverv og besittelse ikke straffbart. Produksjon, salg, innførsel og transport er derimot belagt med straff etter straffelovens §162b. Politiet står derfor i et veiskille mellom hva som kan defineres som deres ansvarsområde og hva politiet ikke skal bruke ressurser på.

En av kjerneutfordringene er derfor at politiet i sitt forebyggende dopingarbeid trenger retningslinjer og prioritet. At ressurser blir satt av til å gjennomføre problemorientert politiarbeid er en mulighet politiet har til å håndtere dette. Det vil da bli analysert hva som må til for å allokere ressurser og kunne sette i gang nødvendige tiltak, samt at ansvaret blir fordelt og problemeierskapet definert.

En annen mulighet politiet har til å drive forebyggende arbeid mot doping er gjennom å bruke eksisterende verktøy som blant annet brukes i forbindelse med narkotikaproblematikken. Personorientert forebygging er her blitt drøftet, hvor tiltak som bekymringssamtale, kontrakter og etablering av gode rammer rundt personen er nevnt. Manglende kunnskaper og informasjonsflyt er blitt dratt frem som et problem for politiet i det forebyggende arbeidet mot doping og AAS, og at det er store forskjeller på praksisen i arbeidet fra distrikt til distrikt. Politiet har også anledning til å forbedre og/eller etablere rutiner for tverrfaglige samarbeid under den personorienterte forebyggingen. Her vil alle involverte aktører slik som politi, helsevesenet, barnevernet og kommune med mer ha mulighet til å bidra med kunnskap og informasjon. Noen av de allerede etablerte praksisene for dette er nevnt i oppgaven, hvor blant annet Antidoping Norge, Kripas og politidirektoratet er involvert.

Dopingproblematikken, og politiets og samfunnets utfordringer og muligheter er i stadig endring. Dette krever at politiet definerer sitt ansvar og roller, for å ha en enhetlig fremgangsmåte hva gjelder forebygging av doping og anabole androgene steroider.

Bibliografi

- Antidoping Norge. (u.d.). Anabole Steroider. *Anabole Steroider* .
- Antidoping Norge. (2006). sammen for en ren idrett.
- Antidoping Norge. (u.d.). *www.antidopingnorge.no*. Hentet fra *www.antidopingnorge.no*:
www.antidopingnorge.no
- Barland, B. (1997). *Gymmet; en studie av trening, mat og dop*. Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Barland, B. (u.d.). Utfordringer innenfor antidopingforskningen.
- Barland, B., & Tangen, J. (2009). *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner*. Politihøgskolen, Oslo, FoU-avdelingen.
- Barland, B., Tangen, J., & Johannesen, C. A. (2010). *Muskler, mestring og mening*. Politihøgskolen, Oslo, FoU-avdelingen.
- Dagens Næringsliv. (2011, 09 11). */www.dn.no*. Hentet 03 15, 2012 fra *www.dn.no*:
<http://www.dn.no/dnaktiv/article2217691.ece>
- Dagens Næringsliv. (2011, 11 05). *www.dn.no*. Hentet 03 12, 2012 fra
<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article2262456.ece>:
<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article2262456.ece>
- EGGE, M., BARLAND, B., RUUD, M. E., & HAALAND, T. (2008). *Kriminalitetsforebygging blant barn og unge i storbyene*. Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Gjerner, K., & Madsen, L. (2011, 10 31). Politiet dropper dopingsaker. Dagens Næringsliv.
- Gundhus, H. I., Egge, M., Strype, J., & Myhrer, T.-G. (2008). *Modell for forebygging av kriminalitet?* Politihøgskolen Oslo, FoU avdelingen.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2011, 11 17). <http://www.regjeringen.no>. Hentet 04 30, 2012 fra
<http://www.regjeringen.no>:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/pressesenter/pressemeldinger/2011/mobilisering-mot-doping--nasjonal-fagkon.html?id=663416>
- helsetjenesten, N. k. (2004). *Androgene-anabole steroider (AAS) og vold*. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.
- Kulturdepartementet. (1999). *Anti-dopingarbeid i Norge*. idrettsavdeling,. Kulturdepartementet idrettsavdeling.
- Mickelsson, K. (2010). *Doping i Sverige*. Statens folkhälsoinstitut.
- Myhre Lie, E. (2011). *I forkant* (Vol. 2011). Gyldendal.
- Norges lover. (1992). *Norges lover* (Vol. 1992).
- Norsk legemiddelhåndbok. (u.d.). *Norsk legemiddelhåndbok*. Hentet 05 01, 2012 fra Norsk legemiddelhåndbok:
<http://legemiddelhandboka.no/Legemidler/s%C3%B8ker/anabole+steroider/45544#i45618>

- Olaisen, B., Haug, E., & Mørland, E. (2002). *Om sammenhengen mellom visse dopingmidler og vold*. Justis- og politidepartementet.
- Ordtak, N. (2001-2011). *Siterte sitater*. Hentet oktober 19, 2011 fra Siterte sitater: <http://www.ordtak.no/index.php?emne=Utseende>
- Politidirektoratet. (2002). *Strategiplan for forebyggende arbeid 2002-2005*. Hentet 04 30, 2012 fra <https://www.politi.no>: https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_377.pdf
- Rousseau, J.-J. (2001-2011). *Siterte sitater*. Hentet oktober 19, 2011 fra Siterte sitater: <http://www.ordtak.no/index.php?v=sitat&fn=Jean-Jacques&en=Rousseau>
- Statens offentlige utredninger. (1996). *Doping i forlkhälsoperspektiv Del A* (Vol. 1996). Sosialdepartementet: Norstedts trykkeri AB.
- Thurelius, A.-M., Rams, C. B., & Toll, M. (2005). *Doping, fakta ock erfarenhet av missbruk*. Förlagshuset Gothia, Stockholm.

Selvvalgt pensum

- Barland, B., Tangen, J., & Johannesen, C. A. (2010). *Muskler, mestring og mening*. Politihøgskolen, Oslo, FoU-avdelingen. 95 sider.
- Barland, B., & Tangen, J. (2009). *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner*. Politihøgskolen, Oslo, FoU-avdelingen. 53 sider, (kapittel 1: innledning og kapittel 3: resultater).
- Gundhus, H. I., Egge, M., Strype, J., & Myhrer, T.-G. (2008). *Modell for forebygging av kriminalitet?* Politihøgskolen Oslo, FoU avdelingen. 30 sider, (kapittel 2: SLT-modellen ”gullstandard” og grå hverdager).
- Egge, M., Barland, B., Ruud, M. E., & Haaland, T. (2008). *Kriminalitetsforebygging blant barn og unge i storbyene*. Norsk institutt for by- og regionsforskning. 29 sider, (Sammendrag og kap. 1)
- Helsetjenesten, N. k. (2004). *Androgene-anabole steroider (AAS) og vold*. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. 8 sider. (Sammendraget og kapittel 7: tiltak)
- Thurelius, A.-M., Rams, C. B., & Toll, M. (2005). *Doping, fakta ock erfarenhet av missbruk*. Förlagshuset Gothia, Stockholm. 31 sider, (kapittel 2: historikk, 3: vilke missbruker AAS, 4: varfor missbrukar man AAS, 5: doping: et samhallsproblem, 6: doping- ett personligt problem).
- Statens offentlige utredninger. (1996). *Doping i forlkhälsoperspektiv Del A* (Vol. 1996). Sosialdepartementet: Norstedts trykkeri AB. Ca 30 sider, (kapittel 6: Dopingmedel och fysiska effekter, 7: AAS- psykiska effekter och bieffekter)

Totalt antall sider selvvalgt pensum: ca 276.